

MARIJUS ŠIDLAUSKAS

Prisijaukinti istoriją grįžtant prie Maironio

Brigita Speičytė, *Anapus ribos: Maironis ir istorinė Lietuva*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, Maironio metai, 263 p., ISBN 978-609-425-087-3

Rengdamas ketvirtąją savo parašytos Lietuvos istorijos laidą *Raštams* Maironis pratarmėje įrašė tą patį epigrafą, kuriuo savo „Priekalbą“ 1883 m. pirmajame *Aušros numeryje* pradėjo Jonas Basanavičius: *Homines historiarum ignari semper sunt pueri*. Išties, nepažindama istorijos, jos neapmąstydamą žmonija amžinai „užsiciklina“ savo vaikystėje, netenka pamato ateities vizijai. Tai yra suvokę lietuvių kultūros filosofai, konkrečiai, Juozas Šalkauskis, kuriam filosofinis Lietuvos kultūros istorijos reflektavimas buvo būdas plėtoti Rytų ir Vakarų sintezės idėją. Kalbėdamas apie skolinius iš rusų ir lenkų civilizacijų Šalkauskis pabrėžė kiekvieno susipratusio ir apsišvietusio lietuvių pareigą „stengtis atsikratyti svetimų formų, bet neatmetant to, kas šiose kultūrose universalu ir pozityvu“¹. Primindama Maironio *lygaus su lygiu* principą, naujoji Brigitos Speičytės monografija šią nuostatą aktualizuoja, o naujai apmąstydamą „svetimas formas“, atskleisdama jų universalumą bei pozityvumą, ir pastebimai koreguoja.

Šiuo veikaluku mokslininkė tęsia prieš dešimtmetį išėjusios savo monografijos *Poetinės kultūros formos: LDK palikimas XIX amžiaus Lietuvos literatūroje* tyrinėjimų trajektoriją, išlaikydama programinę nuostatą – atskleisti daugiakalbės tradicijos sąryšingumą, parodyti lietuviškosios kultūrinės ir literatūrinės tapatybės įvairiakryptę dinamiką, integruoti iš LDK paveldėtą kalbinį kultūros mišrumą, paneigiant ligšiolinės kultūrinės tradicijos inerciją. Iš karto teikiu savo įspūdį ir išvadą – tai pavyzdingas mokslinis (ir ne tik) tyrinėjimas, nusipelnantis ilgo teigiamybių sąrašo. Pirmiausia – esmingai atnaujinama Maironio recepcija, iškeliami nežinomi maironianos faktai (pvz., eilėraščio „Poezija“ pirmasis variantas

1 Cituojama pagal Arūnas Sverdiolas, *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*, Vilnius: Apostrofa, 2012, p. 333.

„Įkvėpimo valanda“; išlikęs tik vertimu į lenkų kalbą), atitaisomi naujausio Maironio *Raštų* leidimo riktai; konceptuali strategija (Lietuvos istorijos pasakojimas suvokiamas kaip gyvybingoji Lietuvos kultūros savastis) ir lanksti taktika (ramus, dalykiškas tonas, grakštus stilius, intelektualinės įžvalgos dera su tekstologo kruopštumu); solidus XIX a. istoriografijos ir naujausių literatūros teorijų išmanymas (autorė ne tik įvaldžiusi šiuolaikinių literatūros teorijų žodyną, bet ir geba natūraliai perkelti į lietuvišką dirvą jų problemiką, pagauti konceptualiąją dvasią, išvengdama negrabaus teorinių idėjų ir empirinės medžiagos „sukabinimo“; simpatiška etinė laikysena – mokslininkė nepabrėžia svetimų idėjų klaidingumo, o savųjų reikšmingumo bei naujumo, leisdama skaitytojui vertinti ir daryti išvadas pačiam). Jeigu polemizuoja – tai esmingai, tarkim, pagrindinę monografijos kryptį ir jos vidinį akstiną apibrėžia polemika su Tomo Venclovos teiginiu, jog Maironio poezija atsiradusi iš *nieko, tuštumoje*. Tyrinėtoja ne tik argumentuotai įrodo, kad Maironio istorinės poetikos repertuaras perimtas iš ankstesnės tradicijos, bet ir šviežiai perskaito šakninius klasiko tekstus, naujas interpretavimo perspektyvas praturtindama delikacijomis įžvalgomis – tai vienas patraukliausių šio tyrinėjimo privalumų. Gilindamasi, kaip kuriama poezija esminių kultūros lūžių ir pertrūkių metais, autorė tarsi kviečia naujai apmąstyti ir mūsų nūdienos literatūros paskutiniųjų dešimtmečių realijas bei aktualijas, primindama visada aktualų išsilaisvinimo iš socialinių stereotipų ir stigmų poreikį.

Sykiu Speičytė subtiliai tęsia senąją naratyvinio žinojimo, kuris būdavo perteikiamas moterų, motinų lūpomis, tradiciją. Knygos dedikacija *Mindaugui ir Unei* tarsi pakoreguoja Simono Daukanto *Darbų* adresatą, aprėpdama tiek *mokytus vyrus ir galvočius*, tiek motinų besiklausančius papurgalvius kodėlčiukus ir kodėlčiukes (žinoma, Unės feministinis orumas čia reikalautų moteriškąją giminę pabrėžti principingiau). Patraukli ir bendresnė humanistinė nuostata įveikti visokeriopą susvetimėjimą, skatinti vidinį socialumo, dialogiškumo poreikį, sudabartinti istoriją, prisijaukinti *vidinį kitą*. Visa tai įgalina ir įveiksmina juntamas vidinis užsiangažavimas, nepasitikint autorės aprašytais išorinės vizualizacijos ar kostiuminio dekoru efektais, kai adresatas gali būti „suintriguotas, pasmalintas, bet nebūtinai įtraukiamas, paliečiamas“ (p. 82). Šios recenzijos autorius jaučiasi *būtinai* įtrauktas ir paliestas, todėl, kviesdamas tuo įsitikinti ir vieną kitą šio rašinio adresatą, yra linkęs labiau susitelkti ne į gyrių, o į polemiką provokuojančius šios monografijos aspektus. Laisvai perfrazuodamas autorę liudiju, kad ji moka pritraukti ir išlaikyti skaitytojo dėmesį pakankamai ilgą tarpsnį,

reikalingą nutolimo ir priartėjimo žaismei, kuri yra tikras skaitymo malonumo šaltinis (plg. p. 13).

Šios studijos tikslas formuluojamas Naujojo istorizmo sąvokomis – „rekonstruoti kultūros reikšmių lauką, rezonuojančių balsų polifoniją, kurioje pasirodė ir dalyvavo Maironio tekstai“ (p. 11). Šalia Naujojo istorizmo pasitelkiamos istorinės hermeneutikos, kultūrinės antropologijos, socialinės psichologijos prieigos, kalbama apie „įtemptus fono ir figūros santykius“ (iš danų psichologo Edgardo Rubino pasiskolintos sąvokos, žr. p. 12). Iš karto kyla intriguojantis klausimas, kas iš dviejų (lenkiškumo ir lietuviybės) atlieka figūros, o kas fono vaidmenį, bet apie tai vėliau.

Iš Naujojo istorizmo perimamas ir interpretacinės detalės metodas, taip pat pastanga „išlaikyti atožvalgą į teksto prasmės kūrimąsi praėjusiam *teksto laike*“ (p. 12). Toji pastanga nėra lengvai įgyvendinama, nes nusikelti į praėjusį teksto laiką, juolab fiksuoti imanentinį teksto prasmės kūrimąsi įmanu tik labai sąlygiškai – juk prasmes ir atžvalgas mes visada kuriame savo interpretuojančios sąmonės *čia ir dabar*. Tas pats pasakytina ir apie George'o Steinerio nuodugnaus skaitymo siekiamybę – „kiek įmanoma rekonstruoti verčių ir intencijų betarpiškumą, kuriame vyksta kalbos aktas“ (p. 12). Juk tai interpretacijos subjektyvumo sankcija, apdairiai nutylinti, kieno tos vertės ir intencijos – autoriaus ar interpretatoriaus. Skaitant *Anapus ribos* tenka žaisti žinomą visų interpretacijų žaidimą – kur dar Maironis, o kur jau Speičytė (ir ką čia veikiu aš pats). Svarbu, kad žaidimas būtų nenuobodus. Patį interpretacijos procesą tyrinėtoja ganėtinai metaforizuoja ir dramatinizuoja, grakščiai rizikuodama ir tikėdama stiliaus kaip paslėpto dialogo (žr. p. 14) galimybėmis. Kas yra toji Steveno Greenblatto „į mus besikreipianti reikšmė“, su kuria siejamas kultūros artefakto keliamas rezonanso ir nuostabos pojūtis? Ar įmanu įsivaizduoti reikšmę kaip daiktą savaime, įsikūrusį anapus mūsų ir mūsų sąmonės? Autorės horizonte tekstas pavirsta „gyvu“ subjektu, primindamas fenomenologų *nėra objekto be subjekto* ir lietuviškąją Viktorijos Daujotytės mokyklą.

Toji tarp metaforų išblunkanti šiapus / anapus riba verčia atidžiau pažvelgti ir į studijos pavadinimą. *Anapus ribos*, kad ir kaip remiamas maironiškuoju „Vakarais (Ant ežero Keturių kantonų)“ kontekstu, „normaliame“ skaitytojo kontekste kreipia į perskyrą, pertrūkį (įskaitant ir užribį), o juk studija ieško ryšio, jungties. Taip, Maironis yra ribos reiškinys, o Speičytės intencija yra parodyti, kad poetas kūrybingai pratęsia LDK istorinio pasakojimo tradiciją, perkeldamas ją į lietu-

vių kalbą, taigi tarsi įveikdamas jos ligtolinį buvimą „anapus“. Manychiau, anapus ribos įmanu matyti literatūrinę istorinės Lietuvos tradiciją, bet ne šiandieninį Maironio veidą. Mano galva, šios monografijos prasmė – ne palikti Maironi jo psichologiniame aukso amžiaus sapne, „atminimų–atsitikimų, gyvų kitados“ anapusbėje, bet sugrąžinti jį šiapus ribos, o tai ši knyga sėkmingai atlieka.

Kita vertus, įžvelgčiau principinį *anapus ribos* sampratų išsiskyrimą, jei turėsime galvoje ne tik „Vakaro“, bet *viso* Maironio gyvenimo ir kūrybos kontekstą. Justi, kad pati autorė išpažįsta tik fenomenologinę–psichologinę transcendenciją, o jos (kaip religiniam tikėjimui tolerantiško, bet jam neužsiangažavusio žmogaus) *anapus ribos* asmeninis turinys yra ženkliai skirtingas nei Maironio anapus ribos rymantis Absoliutas, Maironio kalba – Dievas. Ir tai ne filosofų ar literatų dievas, o Abraomo, Izaoko ir Jokūbo Dievas, prisimenant Blaise'o Paskalio persargą. Religine egzistencine prasme Maironiui *anapus ribos* reiškia didžiąją akistatą būtent su šiuo Dievu, susiliejimą su beribe Jo paslaptimi. Monografijos autorei, kaip ir daugeliui mūsų šiandien, *anapus ribos* tėra intuityviai juntamos poezijos (istorijos, gamtos ir pan.) gelmės metafora, kurią virtuoziskai intelektualizuojant galima parašyti svarų mokslinį veikalą – bet ne radikaliai išspręsti gyvenimo ir mirties lygtį. Kai teigiama, kad pasinėrimas į kūrybinę būseną Maironiui buvęs „vienintelė sau pakankama tikrovė“ (p. 238) ir absoliutinamas jo kūrybinės autonomijos suvokimas, religinis–egzistencinis matmuo kažki kur pasimeta, tarsi eilutės „Ir kas mano giesmės? Ir tas įkvėpimas – tik dvasios sumirgę žaibai“ būtų suvisam išgaravusios anapus ribos. Esmė ta, kad poetui dieviškos kūrybos akimirka pavyksta įspūdingai sužmoginti ir kalbėti apie tai įtaigiau, nei apie „grynąjį“ Dievo išgyvenimą. Žinia, Maironio religiniai eilėraščiai toli gražu neprilygsta jo lyrikos viršūnėms, tikriau, jo lyrikos šedevrų nepavadinsi religiniais, juolab katalikiškais, tačiau jo įkvėpimo šaltinis vis dėlto lieka dieviškas, taigi religinis. Poeto ir kunigo nesutaptis Maironiui nėra iš esmės problemiška, kaip Putinui, jei nesureikšmėsime jo bažnytinės karjeros komplikacijų, perdėm žmogiškų. Suprantu, kad kalbu apie dalykus, išeinančius iš recenzijos ribų, bet manau, kad ribą peržengia ir nūnai madingi svarstymai apie tai, kad Kristus iš tiesų buvo poetas (Oscaro Wilde'o išpopuliarinta idėja), lengvai virstantys įsitikinimu, jog poetas yra Kristus.

O dabar apie opiąją lietuviškąją tapatybę ir tapatybę apskritai. Dievaži, išgyvename tapatybės krizę – globalinę ir nacionalinę, antropocentrinę ir centromazminę. Nacionalinė TV šių metų gegužės 9-ąją per *Panoramą* prasuko keliolikos

sekundžių reportažėlių iš Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vykusios Vincui Mykolaičiui-Putinui skirtos konferencijos – ir sugebėjo ten kalbintą Algį Kalėdą sutapatinti su Eugenijum Žmuida (pasitikrinkit LTV videotekoje). Gal, sakau, LLTI teritorija yra kritinio pavojaus asmens tapatybei zona, kur reikėtų vaikščioti pasikabinus *ID card*, kaip kadaise *metelingą*?

Lietuviškosios ir Lietuvos lenkiškosios (vidinio kito) tapatybės santykį (Speičytė vengia vadinti jį konfliktu) galima laikyti visos studijos problemine (o turint galvoje šiandieninius Lenkijos-Lietuvos santykius – ir polemine) ašimi. Aktualizuojamas Malgorzatos Litwinowitz-Drozdziel požiūris, jog XIX a. viduryje būta ne dvisluoksnės *gente lithuanus, natione polonus*, bet tautiniu požiūriu vientisos, tačiau kultūriškai polivalentiškos tautinės tapatybės (p. 45), kalbama apie Maironiui ir jo kartai būdingą *atviros lietuviškosios tapatybės* poreikį (p. 52). Atsiremama į Jørno Rūseno apibrėžimą „tapatybės lokacija yra skilimas tarp kilmės ir ateities“ (p. 38) ir Jurgos Jonutytes aiškinimą, jog tapatybė yra „veikiau procesas ar pastanga atpažinti savo kaip asmens ar mūsų kaip bendruomenės kaitos vektorių“ (p. 38). (Bet juk panašios metaforos neturi stabilaus turinio, kitaip tariant, tapatybės. Problemiška yra ir visos moderniosios literatūrologijos, apskritai teorinių diskursų, nelietuviška „tapatybė“.) Bet grįžkime prie istorinio naratyvo. Dažnai tenka išgirsti, kad lietuviai yra susipykę su savo istorija, o Speičytė mums primena, kad „modernios lietuvių tapatybės naratyvo problema, galima sakyti, neišspręsta iki šiol“ (p. 51). Tyrinėtoja iškelia Maironio siūlytą paritetinį *lygaus su lygiu* modelį, sykiu atkreipdama dėmesį, kad „ ,kultūrinės lygybės‘ siekis dar nereiškė *vidinio kito* atmetimo“ (p. 52). Šitaip tarsi užprogramuojamas abipusis kompromisas ir iš kitakalbių elitinės kultūros, ir iš liaudiškosios lietuviybės pusės, nes paritetetas siūlytų matyti ir lenkiškosios savimonės *vidinį kitą*. Vis dėlto, kaip rodo mūsų socialinė ir politinė istorija, kuri, žinia, klostėsi *odi et amo* principu, toks kompromisas tėra daugiau utopinio pobūdžio. Vaizdi iliustracija galėtų būti kad ir Putino *Altorių šešėly*, kur aprašomi besityčiojantys iš Vasario kambario draugai „lenkeliai“ arba atvejis, kur Seinų dvasinės seminarijos prelatas oficiolas, išgirdęs Varnėno deklamuojamą eilėraštį „Skausmo balsas“, domisi Maironio – na taip, tapatybe: *Co za jeden ten Maironis?* Konfratrams traukiant pečius ir kraipant galvas, oficiolas greitai ir autoritetingai nusprendžia: *Socialista, anarchista i ateista!* O tas „socialistas, anarchistas ir ateistas“ tuomet jau buvo Kauno kunigų seminarijos rektorius...

Monografijos autorė Maironio norą ar nenorą kalbėtis mato kaip atvirumą ar uždarumą *kitam*. Tačiau, kaip signalizuoja aprašytas kuriozas LLTI konferencijoje, ne mažiau problemiška yra kalbėtis su *savu*. Nes toli pažengę yra ir *susvetimėjusio savo, susvetimėjimo savam* procesai, kuriuos jauste jaučiame savo kultūrine ir pilietine oda. Krinta į akis, kad *kitas* šioje monografijoje favorizuojamas, siejamas su elitinės kultūros „aukštaisiais dėmenimis“, kaip juos yra įvardijęs Sigitas Geda. Iškeliama istoriškai motyvuota kultūrinė–literatūrinė tapatybė, kuri tarsi „sugeria“ etninę–kalbinę tapatybę (o norėtusi *lygaus su lygiu* santykio). Viso tyrimo grindžiamuoju konceptu pasirenkama *lietuvių krašto literatūros* (Radoslawo Okulicz-Kozaryno pasiūlyta *litewska literatūra krajowa*) sąvoka. Išskirtinio dėmesio nusipelno neetninio lietuviškumo *vidinis kitas*, jis siejamas su Sigmundo Freudo *Das Unheimliche* (keistas, keliantis šurpą). *Savas* atsiduria periferijoje, jis siejamas su ideologija, „kraujo linija“ ir panašiomis įtartinomis nemodernybėmis. Akylai ieškoma ir randama argumentų, patvirtinančių etnolingvistinės tautos sampratos trūktingumą bei ribotumą. Ši kritika neretai taikli, neprarandanti aktualumo, tačiau sykiu nevienareikšmė ir, drįsiu išstarti, vietomis subtiliai tendencinga. Pateiksime šiuo požiūriu savaime iškalbingą ilgesnę citatą apie poemos *Jaunoji Lietuva* kai kurių epizodų „užsipyrelišką utopiškumą ar tendencingumą“, kurį „išduoda tai, kad iš elitinės kultūros perimamos vertybės reprezentuojamos praktiškai vien simboliniais gestais: paminklas, giesmės, pobūvis, netgi kurioziškas svečias – totorius, kuriuo gėrimasi kaip Vytauto laikų muziejiniu eksponatu (įsidėmėtina, kad tai vienintelis pobūvyje dalyvaujantis kitatautis, Vilniaus lenkų nėra). Šie paviršiniai ornamentai sunkiai uždengia tikrovės trūkumą ir nemaloniai išryškina modernios lietuvių kultūros, praradusios svarbius savo tradicijos išteklius, kuriamos tautinės tapatybės tuščias ertmes, užpildomas viešaisiais ritualais ar parodomaisiais gestais – ir, deja, ilgam“ (p. 199). Jei teisingai gaudau sugestijas, geriausiai modernios lietuvių tapatybės tuščias ertmes būtų užpildyti kitų tautų, pageidautina paminėtųjų, tapatybėmis. Tikrai gražu būtų į pobūvį pasikviesti Lietuvos žydus, rusus, baltarusius, ukrainiečius, kinus ir vietnamiečius, na ir, žinoma, Vilniaus lenkus su Valdemaru Tomaševskiu priešakyje, bet su viena sąlyga – kad Tomaševskio pareiškimai kas prie ko turi taikytis tebtųjų simboliniai gestai ir paviršiniai ornamentai, nukreipti į sąvąsias tuščias ertmes.

Šioje studijoje etnos ir kalbos sąsaja suvokiama kaip ideologinė (suprask, ydinga), akivaizdžiai simpatizuojama „neideologiniam kalbos kaip pokalbio,

dialogo poreikiui“ (p. 105). Eliminuojamos tokios sąvokos kaip nutautinimas ir nutautėjimas, lenkinimas, rusinimas ir pan. Viskas nepriekaištingai politikorektiška. Etniškumas traktuojamas postmoderniai, kaip ribotas nacionalizmas su visomis jo grėsmėmis, kaip *Blut und Boden* komplekso prielaida, „kraujo priklausomybė“. Nebrėžiama aiški skirtis tarp politinės ir etnokultūrinės tautos. O juk Maironio polemika su „mirusios tautos“ samprata, jo „atsibus tėvynės sūnūs“ patosas ir šventas prisikėlimo ryžtas persunktas ir politinės tautos, atgimstančios valstybės vizija. Besikurianti modernioji lietuvių kultūra juk ir buvo pirmiausia etninė, o tauta politinė. Taip, politinio ir kultūrinio istorijos lygmenų problema „neišspręsta iki šiol“ (p. 51). Galima sutikti, kad mūsų tapatybė, kaip ir Maironio istorinė poezija, yra palimpsestinio pobūdžio, tačiau jos sluoksniai taip suaugę, kad išskutus vieną jos sluoksnį idant atsidengtų kitas, skauda, nieko nepadarysi.

Tokio pobūdžio nacionalinės tapatybės ribų plėtimas (gilinimas? platinimas? ištrynimasis?) gali turėti įvairiopų pasekmių. Sugestijuojama difuzinė tapatybė verčia reviduoti ir pačios lietuvių literatūros istorijos tapatybę. Kaip žinome, pirmasis ją konceptualizavo Mykolaitis-Putinas, siedamas ją su *tautine* savimone, suvokdamas literatūrą kaip *tautinės* savimonės sklaidą ir brendimą. Naujoji lietuvių literatūros istorijos koncepcija – istorinis pasakojimas apie lietuvių literatūrą – tautiškumą ir etniškumą tarsi paverčia *fonu*, o *figūros* vaidmenį čia atlieka daugiakalbis istorinis pasakojimas. Tokia koncepcija atrodo itin šiuolaikiška ir politiškai korektiška, tačiau ištrina Lietuvos ir lietuvių literatūros takoskyrą bei užduoda klausimėlių. Tarkim, kaip paaiškinti lenkybės – lietuviybės konfliktą, kurį jautė ir išgyveno didžiama XIX a. antrosios pusės – XX a. pradžios literatūrai ir kultūrininkams? Jeigu konflikto nebuvo, vadinasi, Žemaitė melavo, pasakodama, kad tėvas draudė kalbėti lietuviškai ir bendrauti su *chlopy* vaikais. Kaip suvokti Basanavičiaus polemiką su *Dziennik Poznanski* (kur karštai įrodinėjama, kad Adomas Mickevičius, Liudvikas Vladislavas Kondratavičius, Juzefas Ignacas Kraševskis turi lietuviškas pavardes ir yra lietuviai), Vinco Kudirkos atsivertimą? Nesuprantama tuomet darosi istoriko Vinco Trumpos įžvalga, jog lietuvių tautinio sąmonėjimo pradžia sietina su atsiribojimu nuo lenkų (ne nuo rusų), pirmąją tokio atsiribojimo apraiška laikant Dionizo Poškos konfliktą su šubravcais. Įdomu, kad Speičytės monografijoje pastarieji Nenaudėlių draugijos nariai pristatomi kaip pirmieji, susidomėję lietuvių mitologija, suvokę jos ideologinį potencialą, o pati mitologija, atsidūrusi viešojo dėmesio centre XIX a. 2–3 dešimtmečiais, įvardijama kaip „naujos tautinės ideologijos pagrinda“

das“. Tad moderniosios lietuviybės genezė, jos substancinis turinys, jos istorinių, etnokultūrinių, kalbinių, ideologinių sandų koreliacija tebėra pakankamai raizgus kamuolys, kuriam prireiks dar ne vieno tyrinėtojo ambicijos bei amunicijos. Čia tik belieka pridurti, kad Speičytei jų (abiejų) tikrai netrūksta.

Kitas mums rūpimas šios monografijos aspektas – socialumas, kurio laukas esmingai platinamas ir gilinamas. Istorija ir poezija suvokiamos ne tik kaip asmens, bet ir kaip bendruomenės tapatybės formavimo būdai. Teksto meninė vertė siejama su komunikatyvumu, socialiniu kultūriniu vyksmu. Pasak Naujosios kritikos, rezonansų tinklas kaip tam tikra teksto reikšmių ir socialinių praktikų struktūra paaiškina ir konkretų tekstą, ir kultūrą, ir visuomenę, kurioje tas tekstas funkcionuoja. Šioje monografijoje tyrinėtoją domina Maironio stiliaus „aktyvi formuojanti energija“ (p. 213) – centrinė Naujojo istorizmo sąvoka, Maironio požiūris į poetą kaip į naujojo laiko kultūros herojų. Klasikas iškyla kaip vienas socialiausių mūsų poetų, atlikęs ne tik poetinės kalbos, bet ir bendruomeninės tapatybės reformą, iškėlęs socialinės santalkos idėją, programiškai siekęs jungti skirtingus socialinius sluoksnius, jautęs ir sprendęs Lietuvos socialinio elito santykių su modernia lietuviabe sudėtingumą.

Akivaizdus dėmesys giluminei kalbos sociologijai, išplečiamas kalbos socialumas, *kalbėjimosi* reikšmė. Kalbinis ryšys su praeitimi *Pavasario balsuose* matomas kaip tarpasmeninių ryšių, tautinės bendrijos telkimo būdas (p. 94). Pabrėžiama Maironio nuostata, kad aktualizuoti praeitį, įgyti atmintį galima vien kalbiniu būdu, kad „praeities (taigi ir ateities) galima turėti tiek, kiek yra galimybių ir noro dabartyje *kalbėtis*. Poeto kalbinė savimonė ankstyvojoje kūryboje „yra išaugusi iš lietuvių krašto literatūros kurtos ir grįstos istorinės savimonės“ (p. 102). Reikšminga įžvalga: „[P]oetas, norįs būti visos tautos, visų jos socialinių sluoksnių – ,ir rūmų, ir sodžių sermėgos‘ – poetu, tampa ir vertėju, tuo, kuris rekonstruoja užmirštą kalbą, sutelkia jos formų visumą, atitinkančią pilnos socialinės struktūros tautinę bendriją“ (p. 99). Aktualizuojama vertimo sąvoka – vidinis (intralingvistinis) ir išorinis (ekstralingvistinis) vertimas, pabrėžiant, jog „apskritai lietuvių tautinio atgimimo literatūrinė kultūra išsiskiria vertimų intensyvumu ir išaugusia jų reikšme“ (p. 15). Čia tik derėtų patikslinti, jog anuometiniai „vertimai“ dažnai būdavo sekimai, perdirbimai, adaptacijos, sugėrę beformuojančios bendrinės kalbos nelygumus. Maironio pastangos sukurti pilnos stilistinės struktūros literatūrinę kalbą, ypač aukštąjį stilių, vertinamos kaip siekis „išvesti lietuvių literatūrą iš socialinio-kalbinio geto, sukurti

pilnos stilistinės struktūros individo saviraiškos modelį poezijoje, tos saviraiškos formų repertuarą“ (p. 219), įtikinamai parodomi kalbiniai sunkumai, kuriuos poetui, kaip aukštojo stiliaus kūrėjui, teko įveikti. Autorė taip pat originaliai svarsto kraštovaizdžio socialumo, kalbos socialumo, kalbos eroso kaip sociumo kuriamosios energijos galimybes.

Speičytė argumentuotai koreguoja autoritetus (dažniausiai cituoja Adomą Mickevičių, pastarąjį dažniau už patį Maironį, ir Vladislavą Sirokomlę), polemizuoja su Czesławu Miłoszu, teigdama, jog lietuvių tauta gimė ne tiek iš filologijos, kiek iš romantiškai suprastos, Maironiui stebuklingos, istorijos. Čia pridurtina, kad istorija stebuklinga atrodė tik ankstyvajam Maironiui. Vėlyvojoje kūryboje, tarkim, dramose, istorija darosi dažnai atgrasi, netgi primenanti Henriko Radausko „lavonine kvepia istorija“. Gaila, šis radikalus pokytis lieka neišryškintas. Pakomentuoti norisi ir teiginį, jog eilėraštyje „Lietuva brangi“ minimi tėvynę plačiai išgyrę dainiai yra lenkakalbiai, „tai neabejotinai būtų Mickevičius, Juozapas Ignatas Kraševskis, Vladislovas Sirokomlė“ (p. 24). Manychiau, kad tarp jų galėtų būti ir lietuviškai kūręs Kristijonas Donelaitis, kuris laiške Johannui Jordanui rašė: „Taip lietuvininkui lietuvininks atrašą siųsdams / ir lietuviškai švepluodams Lietuvą gyūrė.“ Labai tikėtina, kad šias Lietuvą gyrusio dainiaus eilutes Maironis buvo skaitęs. Juolab buvo skaitęs Daukanto *Darbus...*, kur įrodinėjama, kad lietuvių kalba „taip išdailinta yra buvusi kitą kartą“, jog tas, „kas turi protą ir aukso plunksną Homero ir Vergilijaus, tas, sakau, ką norėdamas, tą gali gudriai gudresniai rašyti toj kalboj. Tą teisybę *pagirtas dainius* [išskirta cituojant – MŠ] Donelaitis parodė savo garbingoj dainoj „Metų laikai“:

Apie monografijos stilių jau užsiminėme, o jo grakštumas buvo pagirtas. Vis dėlto kartais daugiaaukštės metaforos išgarina turinį: „...literatūros kūriniių estetiinė galia reiškiasi ir kaip jų rezonuojantis prasmės tirštumas, pulsuojantis sublimuotose kalbinėse formose...“ (p. 13). Kai kurie nuodugnaus teksto narstymo pasažai primena povandeninio nardymo pratybas, kurioms tinkamos naro ekipuotės rašantysis šias eilutes, deja, neturi. Panašūs akademinės ginkluotės nerespektuojantys skaitytojai galėtų suabejoti ir cituojamų Maironio originalų rašyba, kuri gremėzdiška ir dažnu atveju „neraštinga“ (plg. *tavę, musu* etc.). Juolab kad dalis tekstų cituojama iš 1989–1990 m. *Raštų*, kur rašyba sudabartinta. Korektūros klaidų (p. 7, 19, 35, 47 – toliau fiksuoti neužteko kantrybės) galėjo būti mažiau.

Arūnas Sverdiolas vienoje „Santaros“ konferencijoje palygino lietuvių literatus su zootechnikais, apstojusiais gimtosios literatūros karvę ir murman-

čiais dėl jos negalavimų (mąstymo siaurumo, užsidarymo savyje etc.). Ir pateikė alternatyvą – discipliną, turinčią humanitarinę, sociologinę ir antropologinę savivoką. Aptartoji studija yra įtikinamas tokios disciplinuotos ir sykiu laisvos savivokos pavyzdys, rimčiausias literatūrologinis atsakas į praėjusių Maironio metų iššūkius, į kuriuos ir toliau, su filosofų padėjimu, atsakinėsime jungtinėmis istorikų, literatų bei zootechnikų pajėgomis.